

ERTAK TERAPIYASI ASOSIDA NUTQ KAMCHILIGI BO‘LGAN BOLALARNING SO‘ZLASHUV NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Abdullayeva Ugiloy Djurayevna
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti
Logopediya yo‘nalishi MSPD-2U talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ertak terapiyasi usulining rivojlanishda buzilishlarga ega bo‘lgan bolalar bilan ishlashdagi ahamiyati va samaradorligi yoritilgan. Ertaklar orqali bolalarning ijtimoiy muhitga moslashuvi, qo‘rquv va xavotirni yengish, shuningdek, ijobiy emotsional holatlarni shakllantirish imkoniyati ko‘rib chiqilgan. Tadqiqotlar natijasida, ertak terapiyasi orqali bola shaxsidagi salbiy holatlarni yumshatish, ijtimoiy muhitga tayyorlash va psixokorreksion yordam ko‘rsatish mumkinligi isbotlangan. Maqolada shuningdek, metodning psixodiagnostik, prognostik va terapevtik yo‘nalishlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ertak terapiyasi; bolalar psixologiyasi; rivojlanishida buzilish; psixokorreksiya; ijtimoiy moslashuv; emotsional qo‘llab-quvvatlash; didaktik ertak.

Аннотация: В данной статье раскрыта значимость и эффективность метода сказкотерапии в работе с детьми, имеющими особенности развития. Рассматривается, как через сказочные образы можно помочь детям адаптироваться к социальной среде, преодолевать страхи и тревожность, формировать положительное эмоциональное состояние. В результате исследования подтверждено, что сказкотерапия способствует смягчению негативных проявлений в личности ребенка, подготовке к новым ситуациям и оказанию психокоррекционной помощи. Также описаны диагностические, прогностические и терапевтические направления метода.

Ключевые слова: сказкотерапия; детская психология; нарушения развития; психокоррекция; социальная адаптация; эмоциональная поддержка; дидактическая сказка.

Abstract: This article explores the importance and effectiveness of fairy tale therapy in working with children with developmental disorders. It discusses how the use of metaphorical storytelling helps children adapt to new social environments, overcome fear and anxiety, and develop positive emotional responses. The research confirms that fairy tale therapy can soften negative personality traits, prepare children for unfamiliar

situations, and provide psychocorrective support. The article also outlines the psychodiagnostic, prognostic, and therapeutic dimensions of the method.

Keywords: fairy tale therapy; child psychology; developmental disorders; psychocorrection; social adaptation; emotional support; didactic tale.

Ertak terapiyasi — bu individga, odatda yosh bolaga ijtimoiy ahamiyatga ega axloqiy normalar va qoidalarni singdirishning eng samarali usullaridan biridir. Bunday axborot xalq og‘zaki ijodining ertak, rivoyat, hikoya, topishmoq, maqol, doston va boshqa janrlarida mujassamdir.

Ertak terapiyasi — bu ijtimoiylashtirish va xalq tajribasini avlodlarga qoldirishning eng qadimiy usulidir. Metodologik nuqtai nazardan ertak terapiyasi amaliy psixologiya yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, asosiy ta‘sir ko‘rsatish vositasi sifatida ertakning metaforik resurslaridan foydalaniladi. Bu bolaning hali anglab yetilmagan ichki olamini ehtiyotkorlik bilan samarali aks ettirishga va unga zarar yetkazmasdan ta‘sir ko‘rsatishga, yoki bola o‘z shaxsini chuqurroq anglashiga, hatto bolaning shaxsidagi salbiy, o‘rinsiz tajovuzkor mayllarni korreksiya qilishga yordam beradi. Metodning mohiyatini va undan foydalanish sohalarini tavsiflashga harakat qilamiz. Ertak terapiyasi sessiyasi o‘tkazilayotgan vaqtda olib boriladigan ishni uch yo‘nalishda tasniflash mumkin deb hisoblanadi: psixodiagnostik, prognostik va psixokorreksion (terapevtik). Psixodiagnostik yo‘nalish — bola xulq-atvorida mavjud hayotiy ssenariylar va strategiyalarni aniqlashni ko‘zda tutadi. Bu yo‘nalishda bolaning xulq-atvorida o‘zini namoyon qiladigan bazaviy hayotiy ssenariylar va strategiyalar tahlil qilinadi. Prognostik yo‘nalishda — bolada mavjud hayotiy ssenariylarning mohiyati va o‘ziga xos jihatlarini istiqbolda imkon qadar to‘liq ochib bera oladigan diagnostik ertak tahlili asosida voqealarning ehtimoliy rivoji diagnostika qilinadi. Psixokorreksion (terapevtik) ish yo‘nalishi — bolaga samarasiz hayotiy ssenariy yoki strategiyani foydalisiga almashtirishga yordam beradi. Ertak terapiyasi — rivojlanishida kamchiligi bo‘lgan bola shaxsiga emotsional-psixologik, pedagogik ta‘sir ko‘rsatish va uni ijtimoiy-axloqiy shakllantirishning istiqbolli turi va usullaridan biridir. Ertak terapiyasi usuli, rivojlanishda turli xil buzilishlarga ega bolalar bilan ishlovchi mutaxassislar tomonidan o‘yin terapiyasi va san‘at terapiyasi bilan birgalikda qo‘llaniladi. Har qanday ertak qahramoni bilan o‘zini identifikatsiya qilgan bola o‘zining harakatlarini yangi tarzda rasmda va o‘yinda aks ettiradi, ijodiy va tashabbuskor jarayonlarni rag‘batlantiradi, o‘z his-tuyg‘ulari va xayollari uchun chiqish yo‘lini topadi, turli vaziyatlarda o‘z munosabatlarini qayta quradi va ba‘zi travmatik obrazlar bilan og‘riqsiz muloqot qiladi. Ertaklardagi hikoya qilib berilgan

konstruktiv g'oyalar, ya'ni hamma narsani yaxshilash va eng yaxshi tomonga o'zgartirish mumkinligi, rivojlanishda buzilishlari bo'lgan bolalarning ongini ijobiy tarzda o'zgartirishga yordam beradi, ya'ni psixoterapevtik ta'sir ko'rsatadi. ertak terapiyasi usuli bolalarni maxsus tarbiya va o'quv jarayonlariga tayyorlashda yanada kengroq qo'llanilishi kerak. So'nggi yillardagi psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, umumiy nutq rivojlanishining sustligi (UNRS) bilan bog'liq bolalar o'zgacha vaziyatlarga nisbatan xavotir va qo'rquvni uchratadilar, bu holatlarning uchdan biridan ko'proqida kuzatiladi. Bizning tadqiqotimizga ko'ra, bu bolalar yangi joylar, odamlar, predmetlar, yangi turdagi faoliyatlardan qo'rqishadi (38,7% hollarda). 25,8% hollarda logopediya mashg'ulotlariga nisbatan qo'rquv kuzatiladi, 20,4% hollarda esa nutq qo'rquvi mavjud. Ba'zi bolalar (7,5%) og'izda amalga oshiriladigan har qanday manipulyatsiyalardan dahshatli qo'rqishadi. UNRS bilan kurashayotgan rezistent preschoolerlarning katta qismini (69,7%) maxsus o'qishga moslashishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Yaxshi taxmin bilan, uchdan birida (32,6%) moslashuv jarayoni uch oy davomida o'tadi, 24,7% hollarda esa bir oy davomida. Ba'zi bolalarda (12,4%) dezadaptatsiya holati kuzatiladi: ular logopediya guruhini dushman muhit sifatida qabul qiladilar, u yerda bo'lish ularning uchun chidab bo'lmas darajada. Ularning moslashuvi uzoq davom etadi: 4,5% da — olti oy, 7,9% da — o'quv yilining oxiriga qadar, ya'ni 9 oy davomida davom etadi. Turli xil disontogenezli preschoolerlar orasidagi xavotirli-fobik holatlarning o'ziga xosligini o'rganishda, rivojlanishda buzilishlar mavjud bo'lgan bolalarda qo'rquvning o'rtacha miqdori, rivojlanishi to'g'ri bo'lgan bolalarga nisbatan yuqori ekanligi qayd etilgan. Shunday qilib, rivojlanishda biron-bir patologiyaga ega bolalarning ijtimoiy muhitga bo'lgan munosabatini, ularning yangi vaziyatlarga nisbatan ijobiy va to'g'ri tasavvurlarini shakllantirish uchun maxsus yordamni qabul qilishga tayyorlash zarur, bu jarayonni, bizning fikrimizcha, samarali tarzda ertak terapiyasi usuli orqali amalga oshirish mumkin. Ijtimoiy vaziyat ostida biz boshqa odamlar bilan, ya'ni jamiyat vakillari bilan muloqotni tushunamiz. Bunday muloqot kattalar tashabbusiga binoan yuzaga keladi va bu bolalar uchun o'z hududida yoki boshqa joylarda bo'lishi mumkin. Yangi, noma'lum vaziyat, bolaning hayotida yuzaga keladigan, ba'zan hatto qarama-qarshi hissiy reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Agar bola sog'lom rivojlanib, oilaviy atmosfera ijobiy bo'lsa, asosiy emotsiyalar ijobiy bo'ladi. Bunday bola dunyoga ishonadi, yangi ijtimoiy vaziyatda qiziqish ko'rsatadi, uni tushunishga, moslashishga va biror narsani o'rganishga intiladi. Rivojlanishda buzilishlari bo'lgan bolalar ko'pincha ijtimoiy vaziyatni tushunishda, uning talqinida va yo'nalishini aniqlashda qiyinchiliklarga duch keladilar, uni qanday rivojlanishini bashorat qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shu bilan

birga, yangi narsalarga bo'lgan salbiy munosabat kuchayadi, xavotir va qo'rquv to'planadi va ba'zan yangi odamlar bilan tanishishdan, bolalar bog'chaga yoki maktabga borishdan, defektolog, logoped va psixolog bilan mashg'ulotlarga qatnashishdan bosh tortishga olib keladi. Shifokorga tashrif buyurish butun oila uchun haqiqiy azobga aylanadi. Rivojlanishida nuqsoni bo'lmagan bola yangi ijtimoiy vaziyatga kirganda, u savollar beradi, oldindan tushuntirishni talab qiladi. Bu tabiiy reaksiyalar ba'zida kattalarni juda asabiylashtirishi mumkin. Ota-onalar ba'zida bolaga yangi ijtimoiy vaziyatni ijobiy tasavvur qilish uchun to'g'ri tarzda javob bera olishmaydi. Nutq va psixologik rivojlanishda buzilishlari bo'lgan bolalar esa savollarni shakllantirishda va ularga javob berishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Yomonlik kutish, og'riqdan qo'rqish, xatolar qilishdan qo'rqish, kulgi va kamsitishdan qo'rqish va boshqa ko'plab his-tuyg'ular "qar fiyoz" kabi to'planib boradi. Bunday bolalarda salbiy hayajonning hissiy "sarmoya"si shakllanadi, bu maksimal darajaga yetib, baland yig'lash yoki yengilmas isyon bilan yakunlanadi. Bunday salbiy xulq-atvor shakllari — bu bolaning himoya reaksiyasi. Bunday holatlarning oldini olish uchun, bolalarga yordam berish, ularni yangi ijtimoiy vaziyatga tayyorlash kerak. Kattalarning tushuntirishlari, agar ular mavjud bo'lgan obrazli va tushunarli tilda bo'lmasa, bolalarni yanada qo'rqitishi mumkin. Bir kuni bolalar bog'chasida psixologning kelishi oldidan bolalar "Nima qilasz?" deb savollar berdilar. Ularni "sinovdan o'tkazamiz" deb javob berishganida, ko'plab bolalar mutaxassisdansa yashinib qoldilar va muloqotdan bosh tortdilar. Biz didaktik va psixokorrektiv ertaklarni qo'llashni tavsiya qilamiz. Ularning vazifalari: Bolani obrazli, tushunarli shaklda yangi ijtimoiy vaziyat bilan tanishtirish; Yangi ijtimoiy vaziyatga nisbatan salbiy munosabatni o'zgartirish; Yangi ijtimoiy vaziyatda to'g'ri xulq-atvorni o'rgatish. Ushbu ertaklar psixoterapevtik vazifalarni o'z ichiga olmaydi, chunki ular bolaning shaxsiyatida chuqur o'zgarishlar yaratishga yo'naltirilmagan, ularni fobiyalardan yoki boshqa hissiy buzilishlardan "davolamaydi", balki faqat vaziyatga moslashishdagi salbiy reaksiyalarni tuzatadi, o'rgatadi va yangi ijtimoiy vaziyatga tanishuvga tayyorlashni amalga oshiradi. Ertak terapiyasini maxsus psixolog amaliyotida qo'llash texnologiyasi. Ertaklar avval ota-onalar yoki mutaxassislar tomonidan tayyorlanadi. Ijtimoiy vaziyat kattalar tomonidan o'rganiladi, aniq obrazlar belgilab olinadi, muhim asosiy shaxslar, harakatlar, ularning nomlari aniqlanadi.

Xulosa: Ertak terapiyasi — bu bolalar psixologiyasida samarali va ijobiy ta'sirga ega bo'lgan qadimiy, ammo bugungi kunda ham dolzarb metodlardan biridir. U bolaning ijtimoiylashuviga, axloqiy qadriyatlarni anglashiga va yangi vaziyatlarga

moslashishiga yordam beradigan, obrazlar orqali tuzilgan yumshoq va ta'sirchan yondashuvdir. Tadqiqotlar ko'rsatmoqda-ki, rivojlanishida buzilishlar mavjud bo'lgan bolalar ko'pincha yangi ijtimoiy muhitlarga kirishda qo'rquv, xavotir va rad etish kabi salbiy hissiyotlarni boshdan kechiradilar. Ertak terapiyasi orqali bu holatlarni bartaraf etish, bolaning his-tuyg'ularini tushunish, ularga ijobiy yo'naltirish berish mumkin. Metodning psixodiagnostik, prognostik va psixokorreksion yo'nalishlari bola shaxsiyatini to'liq o'rganish, rivojlantirish va zarur hollarda tuzatish imkonini beradi. Shu boisdan, ertak terapiyasini, ayniqsa, umumiy nutq rivojlanishida sustlik va boshqa psixologik-pedagogik muammolarga ega bolalar bilan ishlashda kengroq joriy qilish lozim. Bu metod orqali bolalar ijtimoiy muhitga ishonch bilan kirishadi, yangi vaziyatlarga tayyor bo'ladi va o'zini anglash, ifoda qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shunday qilib, ertak terapiyasi nafaqat ta'limiy, balki tarbiyaviy va emotsional qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. З.М. Ахмедова, М.Ю. Аюпова, М.П. Хамидова “Логопедик ўйин” (дарслик) «Файласуфлар» нашриёти Тошкент — 2013
2. Герасимова А., Кузнецова В. Школа раннего развития. С-Петербург, Москва, 2003.
3. Джеки Силберг. 300 трёхминутных развивающих игр для детей от 2 до 5 лет. Минск, 2005.
4. Мўминова Л.Р., Нуркелдиева Д.А. 5-7 ёшли болаларнинг мактаб таълимига тайёрлигини текшириш дастури. Тошкент.
5. Нуркелдиева Д.А., Чичерина Я.Е. Илк мактабгача ва кичик мактаб ёшидаги болаларни психологик, педагогик ва логопедик текшириш. Методик қўлланма. Т.: Янги аср авлоди, 2007 й.
6. Скворцова И.В. Логопедические игры. 2004. С-Петербург
7. Смирнова Л.Н. Логопедия. Играем со звуками. Речевой ди-дактический материал. Пособие для логопедов, дефектологов и воспитателей. — М., 2004.